

ABRAHAM UNUTAR »OBLAKA SVJEDOKA« VJERE (Heb 11,8-19)

Božo LUJIĆ, Zagreb

Sažetak

Rad obuhvaća ulomak Heb 11,8-19 u kojemu se tvrdi da je Abraham svjedok vjere unutar »oblaka« svjedoka vjere. Navedeno izlaganje se stavlja u širi okvir Poslanice Hebrejima i njezine strukture i prije svega njezina nastojanja da boljom teologijom pripomogne svojim suvremenicima. Potom se interpretacija navedenoga ulomka gleda unutar navedene definicije vjere u Heb 11,1 u njezinim dvjema dimenzijama: vremensko-eshatološkoj i prostorno-transcendentalnoj. Tek nakon toga egzegetski se izlaže tekst u kojemu dolazi do izražaja Abrahamova vjera u svoje četiri sastavnice: Abrahamova vjera: poziv i put u nepoznato (Heb 11,8), Abrahamova vjera: kao stranac u tuđini (Heb 11,9-10), Abrahamova vjera: nastanak života – nemoguće postaje mogućim (Heb 11,11-12), Abrahamova vjera: život jači od stvarnosti smrti (Heb 11,17-19). Na koncu autor govori o Abrahamu kao uzoru istinske vjere. Vjera tako postaje život onih zbiljnosti koje su eshatološke i koje se nalaze u Božjem području.

Ključne riječi: Abraham, vjera, nada, obećanje, Božja riječ, stranac, Izak, žrtvovanje, nastanak života, uskrsnuće.

Uvod

Među istraživačima Poslanice Hebrejima danas prevladava uvjerenje kako je ova poslanica doista ó λόγος τῆς παρακλήσεως (riječ ohrabrenja i opomene; Heb 23,22) koju autor, koristeći se vješto parenezom i teologijom, upućuje kršćanskoj zajednici u vrijeme kad je u njoj bila zavlada određena vjerska kriza.¹ Problemi

¹ Usp. G. SCHUNACK, »Exegetische Beobachtungen zum Verständnis des Glaubens im Hebräerbrief. Eine kritische Anfrage«, u: S MASER – E. SCHLARB (prir.), *Text und Geschichte. Facetten theologischen Arbeitens aus dem Freundes- und Schülerkreis*, Dieter Lührmann zum 60. Geburtstag, Marburg, 1999., 208–232; Ch. ROSE, *Die Wolke der Zeugen. Eine exegetisch-traditionsgeschichtliche Untersuchung zu Hebräer 10,32 – 12,3*, Tübingen, 1994., 25. Ovaj autor ističe kako je neodrživa teza o razdvajanju teološkog izlaganja i pareneze pri čemu se onda stavlja naglasak ili na teologiju ili na parenezu. On zaključuje: »Ne radi se ni o odvajanju ni o nadređivanju odnosno podređivanju jednoga žanra nego naprotiv o uzajamnom povezivanju. Teološko utemeljenje i pareneza su u Poslanici Hebrejima jednako važni.«

koji opterećuju suvremena znanstvena istraživanja glede ove poslanice odnose se upravo na određivanje odnosa pareneze i teologije, odnosno same strukture poslanice.²

Naime, već je A. Vanhoye³ u svome znanstvenome istraživanju ukazao na postojanje svjesno građene strukture poslanice koja je načinjena pomoću »riječi poveznica«, ali je istodobno upozorio i na neophodnost svraćanja pozornosti na unutarnju strukturu šire logičke povezanosti misli. Među istraživačima ove poslanice nastale su potom nemale raspre s obzirom na samo strukturiranje poslanice, od čega dakako ovisi i interpretiranje pojedinih njezinih dijelova.⁴ Svi ti čimbenici igraju i te kako važnu logu i za našu temu ukoliko čine neophodan okvir za bolje razumijevanje Heb 11,8-19.

No na ovome mjestu i u ovakvome obliku rada neće biti moguće ulaziti u sve pojedine rasprave o tim pitanjima i svim posljedicama koje odatle proizlaze. Mi ćemo pak svoju pozornost što je moguće više usmjeriti na Heb 11 i unutar tog poglavlja na govor što se odnosi na Abrahama (Heb 11,8-19) kao paradigmatu vjere. Istina, Abraham se susreće i na još nekoliko mjesta u Poslanici Hebrejima: 6,15; 7,2; 7,4. Međutim, na tim mjestima Abraham nema neko dublje teološko značenje. Samo u Heb 6,15 naglašava se misao o Abrahamu koji je »strpljiv« i kao takav onda »postiže obećanje«. Ta je pak misao slična onoj o Abrahamu što se nalazi u Heb 11,8-19. Stoga ćemo u ovoj temi detaljnije obraditi tekst Heb 11,8-19 i to unutar *tractatus de fide*, to jest unutar veoma značajnoga govora o vjeri, njezinu značenju i njezinoj potrebi kako je vidi autor poslanice i kako je opisuje naglašavajući njezinu važnost.

Autor postavlja u Heb 11,1 svoju »definiciju vjere« i u okviru te definicije on iz povijesti tradicije niže cijeli »oblak svjedoka« vjere. Taj bi oblak »svjedoka vjere« trebao omogućiti da »upremo pogled u Početnika i Dovršitelja vjere, Isusa, koji umjesto radosti što je stajala pred njim podnese križ, prezrevši sramotu te sjedi zdesna prijestolja Božjega« (Heb 12,2).

² U istraživanju Poslanice Hebrejima po temeljitosti egzegeze i po sveobuhvatnosti izlaganja predstavlja zacijelo opsežno djelo E. Grässera u tri sveska veliki pomak u razumijevanju problematike ove značajne poslanice; E. GRÄSSER, *An die Hebräer (Hebr 1 – 6)*, EKK XVII/1, Zürich, Braunschweig, Neukirchen-Vluyn, 1990.; ISTI, *An die Hebräer (Hebr 7,1 – 10,18)*, EKK XVII/2, Zürich, Braunschweig, Neukirchen – Vluyn, 1993.; ISTI, *An die Hebräer (Hebr 10,19 – 13,25)*, EKK XVII/3, Zürich, Braunschweig, Neukirchen – Vluyn, 1997.

³ A. VANHOYE, *Sacerdoti antichi e nuovo sacerdote secondo il Nuovo Testamento*, Torino, 1990.; ISTI, *Struttura e Teologia nell' Epistola agli Ebrei* (skripta »ad uso degli studenti«), Rim, 1987.; ISTI, *Testi del Nuovo testamento sul sacerdozio. Schemi di lezioni* (skripta), Rim, 1988.

⁴ Tako postoje podjele na dva glavna dijela: 1,1 – 10,18 i 10,19 – 13,25; na tri glavna dijela: 1,1 – 4; 4,14 – 10,18; 10,19 – 13,21; na pet glavnih dijelova: 1,5 – 2,18; 3,1 – 5,10; 5,11 – 10,39; 11,1 – 12,13. Tu su također i neki drugi modeli. Usp. Ch. ROSE, *Die Wolke der Zeugen*, 5–33.

1. Vjera – temelj niza svjedoka (Heb 11,1)

Posve je neprijeporno da vjera igra veoma važnu ulogu i u dijelu Heb 10,32-39, koji prethodi Heb 11,1. Riječ je zapravo o parenetskom dijelu koji ohrabruje i potiče kršćansku zajednicu ističući upravo važnost vjere u Božja obećanja: »Ne gubite dakle pouzdanja!« (Heb 10,35). Zbog toga taj dio Heb 10,32-39 Ch. Rose stavlja u zajednički strukturni dio govora o vjeri. Ovaj autor u svojoj doktorskoj disertaciji ovako donosi strukturu govora o vjeri u Heb 10,32-39, Heb 11 i Heb 12,1-3:⁵

A. *Pareneza*: 10,32-39: Vjerujte u riječ obećanja! Ne bježite od te riječi!

B. *Teologija*: 11,1-40: Vjera je čvrsto stajanje uz ono čemu se nadamo.

C. *Pareneza*: 12,1-3: Pogledajte Isusa: On je *fundamentum* i *exemplum fidei*!

No, vjera je ne samo značajno istaknuta u parenetskom dijelu Heb 10,32-39, nego je i te kako naglašena i u drugom dijelu predložene strukture (11,1-40) u kojem se daje određena »definicija« vjere, kako je zapravo vidi autor poslanice, koja je potom konkretizirana u »modelima vjere« unutar »oblaka svjedoka«. Vjera ne samo da daje obilježje tom »teološkom poglavlju« nego čini i njegov istinski temelj.⁶ S pravom tvrdi E. Grässer kad ističe da je »ukorijenjenost Heb 11 u kontekst najčvršće moguće zamisliva. Jer kao što je početak poglavlja s riječju poveznicom πίστις isprepleten i tako povezan s pogl. 10, tako je i njegov završetak na uvjerljiv način povezan s početkom pogl. 12«⁷

⁵ Očito je da je vjera glavni predmet u ovome dijelu poslanice. Ona se spominje čak 18 puta. Usp. E. GRÄSSER, *An die Hebräer (Hebr 10,19 – 13,25)*, 86–87. S obzirom na strukturu vidi: Ch. ROSE, *Die Wolke der Zeugen*, 80–81. »Pada u oči zatvorenost poglavlja koje nabroja izvrsne svjedoke vjere u okviru povijesno-spasiteljskoga pregleda. To nas međutim ne smije zavesti da shvaćamo tematski međusobno usko vezane izvode bez širega sklopa. To pokazuje povezivanje pojma vjere iz Hab 2,4a u 10,38 i sažetka teme u 11,39s«; A. STROBEL, *Der Brief die Hebräer*, (NTD 9/2), Göttingen, 1991., 136–137; N. HOHNJEC, »Die Interpretation von Ps 2 in Hebr 1,5a; 5,5b. Zur Christologie des Sohnes Gottes und des Hohenpriesters«, u: *Theologica Olomuncensia*, 6 (2005.), 17–28.

⁶ Ovdje bi trebalo upozoriti na članak M. Cifraka upravo o ovoj temi vjere u Heb 11. Istodobno sam zahvalan M. Cifraku na ustupljenom dijelu literature kojom se služio pišući svoj članak. Usp. M. CIFRAK, »Vjera praotaca u Poslanici Hebrejima 11«, u: I. ŠPORČIĆ (ur.), *Stari zavjet vrelo vjere i kulture. Zbornik radova interdisciplinarnog međunarodnog simpozija*, Rijeka – Zagreb, 2004., 192–207.

⁷ E. GRÄSSER, *An die Hebräer (Hebr 10,19 – 13,25)*, 87.

Pa ipak, ostaje otvoreno pitanje po kojem su kriteriju izabrani pojedini likovi Staroga zavjeta i stavljeni u paradigmatični niz svjedoka vjere. Kakva je to vjera koju autor Poslanice Hebrejima vidi ostvarenu u tim likovima, ili je možda kriterij njihova uvrštavanja bio drugi nego što je to vjera? I o tomu se dosta raspravljalo među bibličarima i donosila su se različita mišljenja. Dovoljno je samo pogledati članak P. Eisenbauma.⁸ Ovaj autor tvrdi, oslanjajući se na riječi Heb 11,39-40 (»I svi oni po vjeri, istina, primiše svjedočanstvo, ali ne zadobiše obećano jer Bog je za nas predvidio nešto bolje da oni bez nas ne dođu do savršenstva«) da su »oni« – »velikani« i »mi« – pripadnici kršćanske zajednice »dio jedne te iste povijesti«. Ti se predšasnici ne identificiraju kao pripadnici istoga naroda nego predstavljaju put neovisan o tomu.⁹ Ono što ovaj autor želi naglasiti jest zacijelo istinita činjenica da ti »heroji« nisu bili prije svega velikani u kreposnom ponašanju osim u nekom općem smislu. Na kraju autor zaključuje: »Abraham i Mojsije su paradigmatični heroji u Heb 11 upravo zbog toga što nisu primili ispunjenje nacionalnih obećanja.«¹⁰

Ovakvo razmišljanje P. Eisenbauma moglo bi se označiti samo djelomično ispravnim. U Heb 11 je naglašen pojam vjere koji bi se teško mogao u potpunosti uskladiti s tvrdnjom ovoga autora. Istina je da likovi navedeni u »oblaku svjedoka vjere« nisu bili ni kraljevi ni svećenici i da u tom smislu nisu igrali neku značajnu ulogu u političkom smislu u onome vremenu, osobito ne u smislu današnjeg shvaćanja političkog. Ipak, ne bi se smjelo izgubiti iz vida činjenicu da se vjera ovdje odnosi ne samo na obećanja koja su dana i na one kojima su dana nego i *na onoga tko ih je dao*. Zbog toga bismo mogli reći da vjera nosi dimenzije *odnosa onoga koji daje obećanja, onoga što ta obećanja predstavljaju i onih koji ta obećanja primaju*.

Svakako bi uz rečeno trebalo odgovoriti na pitanje zbog čega autor upravo u Heb 11 obrađuje problem vjere i može li se vjera na ovome mjestu shvatiti bez soterioloških oznaka Isusove smrti ili pak obrnuto – da je vjera postala temelj onima koji se postali dionici Kristove smrti. Iz poslanice je razvidno da je autor obrađivao eshatološko-soteriološka obilježja vjere i njezinu potrebu. U Heb 11,1 on ugroženoj zajednici vjernika izlaže pojam vjere i način kako je do njega došlo na temelju predaje i Pisma te kako je on na temelju toga vidi ostvarenu upravo u »oblaku svjedoka« vjere. Autor definicijom vjere u Heb 11,1 očito želi istaknuti da je od presudne važnosti za shvaćanje vjere odnos prema božanskim obećanjima

⁸ Usp. P. EISENBAUM, »Heroes and History in Hebrews 11«, u: *Early Christian Interpretation of the Scriptures of Israel*, Sheffield, 1997., 280–390.

⁹ Isto, 593–594. Autor dalje tvrdi: »Nacionalni vođe postali su marginalni pojedinci. Čovjek kao Abraham, čuven zbog svoje snage i bogatstva pretvoren je u putnika koji nikada nije primio svoju pravu baštinu. Mojsije, heroj izlaska i zakonodavac u Izraelu, uključen je u Poslanicu Hebrejima ne zbog ijednoga od ovih razloga nego zbog toga što je patio kao 'outsider' .«

¹⁰ Isto, 396.

koja prethode svakoj vjeri. Autor poslanice zgušnjuje sve ono što podrazumijeva pod vjerom u odlučujuću odrednicu odnosa vjere i obećanja.¹¹

Potrebno je stoga, makar ukratko, istaknuti što autor misli u Heb 11,1a tvrdeći da je vjera πίστις¹² ἐπιζομένων υπόστασις («vjera je već neko imanje onoga čemu se nadamo». Pojam υπόστασις može značiti »čvrsto stajanje uz« ili pak ostvarenje onoga čemu se nada ili sam događaj ili posjedovanje. Shvaćajući vjeru u okviru teološkoga izričaja u 1,3 da je Krist otisak Božje biti i parenetskoga u 3,14 pa i 11,1, onda se doista treba reći da je vjera »čvrsto stajanje« u kojemu υπόστασις označava način na koji treba dočekati Krista koji će uskoro doći.

Što se tiče ἐπιζομένων valja reći da se pod nadom misli na Božje konačno spasenje koje se dogodilo u Sinu (1,2; 2,3), zapravo u Kristu i njegovoj riječi (2,3.12), u njegovu djelu (8,1ss) i što je u njemu omogućeno i konačno zajamčeno (6,17; 9,15). Kad se Krist konačno pojavi u »spasjenju« (9,28), povest će svoje vjernike – i onoga prvoga i onoga novoga Saveza – u zajednicu s Bogom, u nebesku Svetinju nad svetinjama. Time se zapravo izriče da je dolazak Kristov povezan s uvođenjem u Božju zajednicu i vječnim gledanjem Boga. Sve je to pak povezano s bogoslužnim zajedništvom u kojem se zapravo u anticipaciji doživljava ono konačno (6,5).¹³

U Heb 11,1b ističe se kako je vjera πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων («uvjerenost u zbiljnosti kojih ne vidimo»). S obzirom na važan pojam ἔλεγχος postoji opća suglasnost da nije riječ o nekoj subjektivnoj aktivnosti. S time se želi istaknuti da »zbiljnosti« predstavljaju »nevidljivi sadržaj Božjega obećanja u vremensko-povijesnoj egzistenciji«. ¹⁴ I ovdje se treba naglasiti da nije riječ samo

¹¹ Ch. ROSE, *Die Wolke der Zeugen*, 98. Među razlozima uvrštenja vjere u Heb 11 Ch. Rose navodi i nastojanje autora da uvjeri zajednicu da ostane u vjeri u Krista (1,2) budući da će se Krist uskoro pojaviti i one koji mu ostanu vjerni povesti sa sobom u konačno otkupljenje (9,28). Prema Roseu, koji se oslanja na izlaganje autora poslanice, vjera je primjeren i odgovarajući stav prema Božjoj riječi obećanja.

¹² Kako ističe E. GRÄSSER, *An die Hebräer (Hebr 10,19 – 13,25)*, 93, uz pojam se πίστις ne nalazi član što bi ukazivalo na stil kojim se oblikuju definicije. Ipak priznaje da nije posve jasno je li riječ o klasičnoj definiciji vjere. Usp. također Ch. ROSE, *Die Wolke der Zeugen*, 135ss.

¹³ Usp. E. GRÄSSER, *An die Hebräer (Hebr 10,19 – 13,25)*, 96–97. »υπόστασις kao ἐπιζομένων predstavlja sveukupnost očekujućih nebeskih dobara obećanja. U paralelnom izričaju u 1b ona se nazivaju οὐ βλεπομένα. Pod tim se pobliže misli κατάπαυσις (4,1.3.10.11; v. I. 183), ἐπουρανία (3,1; 6,4; 8,5, 9,23; v. II 188s), 'nebeski Jeruzalem (12,22)', 'trajni' i 'budući' grad Božji (12,22; 13,14), i 'vječna baština' (9,15; v. II.169s) što se u 2,5 naziva οἰκουμένη τὴν μέλλουσα a u 12,28 βασιλεία ἀσάλευτος.«

¹⁴ G. SCHUNACK, »Exegetische Beobachtungen zum Verständnis des Glaubens im Hebräerbrief. Eine kritische Anfrage«, 278.

o onome objektivnome u vjeri nego o odnosu subjektivnoga i objektivnoga, kao što je već rečeno.¹⁵

U svakom slučaju riječ je o »drukčijoj« vjeri nego kod Pavla i sinoptika kod kojih se vjera veže isključivo uz osobu i djelo Isusa iz Nazareta. Ovdje progovara određeno filozofsko predznanje s nekim pretpostavkama. Ovdje »vjera označava naprotiv stvarnost neostvarenoga. Još točnije: ona nije nesigurno držanje za nego stvarna čvrstina, ne upitnost mogućega nego stvarnost onoga čemu se nada, ne ono prividno nego zadnja istina«¹⁶. Ipak, valja reći da je vjera označena u Heb 11,1 kao pretpostavka i temelj »oblaka svjedoka« vezana uz Boga obećanja, zapravo uz stvarnost Božju u njegovoj riječi obećanja. Stoga se čini da s pravom ističe G. Schunack kad veli: »Kao pojedinačni egzistencijalni čin vjera znači dopustiti da te Bog u povijesnoj egzistenciji potpuno odredi u riječi svoga obećanja. Vjera se ne razumije ni kao pojedinačni životno-povijesni čin ni kao stav koji treba izdržati; ona nije predmet životno-povijesnoga samopromatranja. Opažanje i paradigmatičko oponašanje jest ljudska egzistencija određena vjerom s obzirom na situaciju u kojoj je riječ o cjelini povijesnoga bivstvovanja.«¹⁷

Možemo na kraju reći da u Heb 11,1 nije riječ o potpunoj definiciji pojma vjere nego zapravo o definiciji koju je autor načinio »definirajući odnos prakse i obećanja«¹⁸. U Heb 11,1 nailazimo na određivanje vjere kao nepogrešivog čvrstog posjedovanja onih dobara koja su u Kristu čvrsto obećana. Moglo bi se reći da je posrijedi stajanje na čvrstome temelju egzistencije. Drugi dio definicije odnosi se na objektivnu uvjerenost u dobra spasenja koja su nam skrivena i koja ne možemo zamijetiti osjetilnim opažanjem. Ta se dobra, koja se nalaze sada kod Boga, mogu opažati samo očima vjere. Ona će jednoga dana postati vidljivima za vjernike kad im Krist otvori pristup u Svetinju nad svetinjama. »Oba dijela retka (Heb 11,1) odnose se u nekom sintetičkom paralelizmu *membrorum* jedan prema drugome kao uzrok (1b) i posljedica (1a): Budući da je vjernik objektivno uvjeren u stvarnost stvarnoga, mora čvrsto stajati kod riječi obećanja – takvo je obrazloženje – dobra nade će se zacijelo uskoro očitovati.«¹⁹

Upravo u okviru ovdje izrečenoga potrebno je bilo za zajednicu vjernika, kojima autor piše, okrenuti se »oblaku svjedoka« vjere, prije svega Abrahamu kojemu ćemo ovdje posvetiti osobitu pozornost. Jer, kako to piše T. Söding, ići putem vjere nije bilo nipošto lako, jer oni nisu vidjeli više jasno cilj pred sobom

¹⁵ Isto, 278.

¹⁶ A. STROBEL, *Der Brief an die Hebräer*, 209–210.

¹⁷ G. SCHUNACK, »Exegetische Beobachtungen zum Verständnis des Glaubens im Hebräerbrieff. Eine kritische Anfrage«, 239.

¹⁸ Usp. Ch. ROSE, *Die Wolke der Zeugen*, 143.

¹⁹ Isto, 144.

i prijetila im je opasnost da u životu uopće izgube orijentaciju. »Između velikoga obećanja kršćanskoga naviještanja da vjerom zadobiju udio u Božjoj milosti (usp. 6,1) i svoje osrednje životne stvarnosti vide oni protuslovlje kojega ne mogu prevladati (5,11-14).«²⁰ U tom smislu E Grässer dobro zamjećuje: »Novo kulturno izlaganje ispovijesti u Krista je najvlastitije teološko djelo autora Poslanice Hebrejima. Ono odaje teološku glavu: Izoštreni teološki misaoni napor uporabljen je kao oružje protiv crkvenoga poraza. Bolja teologija i ništa drugo nego bolja teologija!«²¹

Zbog svega toga autor se trudi ne samo prikazati riječ koja će na novi način prikazati predanu vjeroispovijest nego također stvoriti motivaciju da se naviještena riječ čuje i da se još intenzivnije nego dosad upre pogled u Isusa. Mora se – kao što tvrdi T. Söding – postaviti novi temelj vjere (Heb 6,1) te se sama vjera mora uvježbavati (Heb 10,19-39).²² Imajući sve ovo u vidu potrebno je okrenuti se tome cijelome nizu svjedoka vjere među kojima zacijelo posebno mjesto zauzima Abraham koji se tradicionalno naziva »praocem vjere«. Na to ukazuje i opširno izvješće o njemu u »oblaku svjedoka vjere« koje kao takvo jedino još pripada Mojsiju. Stoga je potrebno usmjeriti posebnu pozornost na Abrahama kao lik vjere.

2. Abraham u nizu svjedoka vjere

U nizu svjedoka vjere autor Poslanice Hebrejima u 11,8 – nakon primjera Abela, Henoha i Noe – navodi primjer patrijarha Abrahama. Kao što smo već izložili u Abrahamovu primjeru iznose se četiri važne dimenzije vjere koje mogu poslužiti za njezino cjelovito sagledavanje. To je prije svega mjesto u Heb 11,8 u kojem je riječ o Abrahamovu izlasku iz svoje zemlje i putu u nepoznato, a sve to u vjeri u Božju riječ obećanja. Tu je također i tekst Heb 11,9-10 u kojem se ističe Abrahamov život u tuđini povezan s vjerom u dolazak eshatoloških dobara. Potom slijedi ulomak Heb 11,11-12 u kojem je prikazana Abrahamova vjera u Božju riječ koja obećava budućnost, te tekst Heb 11,17-19 u kojemu dolazi do izražaja Abrahamova vjera u uskrsnuće kao spasenje od smrti.

²⁰ T. SÖDING, »Die Antwort des Glaubens. Das Vorbild Abrahams nach Hebr 11«, u: *IKZ*, 24 (1995.), 394–408; ovdje 397.

²¹ E. GRÄSSER, *An die Hebräer (Hebr 1 – 6)*, 27.

²² Usp. T. SÖDING, »Die Antwort des Glaubens ...«, 397. Prema mišljenju ovoga autora u tu svrhu služi i podsjećanje na povijest vjere Izraela u Heb 11. Tu se luk proteže od stvaranja svijeta (11,3) do vremena Makabejaca (11,35-38), od Kainova bratoubojstva (11,4) do pada jerihonskih zidina (11,30) te od Henohova uzdignuća (11,5) do Davidova ratovanja (11,32). Ne samo da su spomenuti patrijarsi nego su tu također i žene i majke makabejskih mučenika, ne samo proroci nego i trojica ljudi u ognjenoj peći, bludnica Rahab i Abrahamova žena Sara, Noa kao i Samson, Josip kao i Mojsije. Svi su oni svjedoci što znači vjera.

U svim navedenim mjestima na vidjelo izlazi vjera kao stvarnost iz koje čovjek živi, a koja je prikazana na pojedinim događajima iz Abrahamova života. To je vidljivo i iz ponavljanja pojma vjere koji očito ima središnje značenje ne samo u Abrahamovu primjeru nego i u nizu drugih svjedoka vjere. Pojam πίστις nalazimo sedam puta uporabljen u tekstu o Abrahamu u Heb 11,8-19. Analizirajući svako od navedenih mjesta moći ćemo dublje sagledati shvaćanje vjere koje nam donosi autor Poslanice Hebrejima.

2.1. *Abrahamova vjera: poziv i put u nepoznato*

Redak Heb 11,8 zanimljiv je kako po tomu što je na njegovu početku stavljena važna i određujuća riječ vjera tako i po onome što se potom razlaže kao bitno obilježje vjere.²³

Πίστει καλούμενος Ἀβραάμ ὑπήκουσεν ἐξελθεῖν εἰς τόπον ὃν ἤμελλεν λαμβάνειν εἰς κληρονομίαν, καὶ ἐξῆλθεν μὴ ἐπιστάμενος ποῦ ἔρχεται.

»Vjerom pozvan, Abraham poslušao i zaputi se u kraj koji je imao primiti u baštinu, zaputi se ne znajući kamo ide.«

Očito je da se ovaj redak naslanja na Post 12,1 gdje se veli:

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-אַבְרָם לְדַלְּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם וּמִמִּלְדִּתָּהּ וּמִבְּנֵי אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָה:

»Jahve reče Abram: Idi iz zemlje svoje, iz zavičaja i doma očinskog, u krajeve koje ću ti pokazati.«²⁴

Usto autor crpi svoje spoznaje za gornju tvrdnju ne samo iz Post 12,1 nego i iz Post 12,4 te 15,6.7 jer se i na tim mjestima govori upravo o Abrahamovoj vjeri.

U analizi Heb 11,8 valja pak upozoriti da u Post 12,1 Abraham pretpostavlja ono što je opisano kao njegov već postojeći stav u Post 15,6, gdje se Abraham doista pokazao kao prokušani, poslušani i vjereni.²⁵ Isto tako treba reći da postoji razlika između teksta Heb 11,8 i Post 12,1. U ta dva teksta dolaze, naime, do izražaja nijan-sirane razlike koje je potrebno uočiti i istaknuti.

²³ Usp. J. OESTERREICHER, »Unter dem Bogen des Einen Bundes – Das Volk Gottes: seine Zwiespalt und Einheit«, u: *Theologische Berichte* 3, Köln, 1974., 29–70.

²⁴ Opširno o tumačenju ovoga mjesta vidi: C. WESTERMANN, *Genesis 12 – 36*, Neukirchen – Vluyn, 1981., 168ss. Jahve naređuje i Abraham sluša. Na Abrahamovoj poslušnosti stavljen je naglasak u ovim uvodnim riječima u povijest patrijarha.

²⁵ Na tu činjenicu ukazuje Knjiga Jubileja potvrđujući je tekstovima iz antiknog židovstva iz kojih se vidi kako je Abraham u poslušnosti prema Bogu prebodio sve kušnje, a njih je bilo 10. »Jahve ga je iskušavao s njegovom zemljom i nevoljom gladi. Kušao ga je bogatstvom kraljeva. Kušao ga je opet njegovom ženom kad mu je bila oteta, i obrezanjem. Kušao ga je Jišmaelom i Hagarom, njegovom ropkinjom, kad ih je potjerao od sebe. I u svemu u čemu ga je iskušavao, Abraham se pokazao vjernim.« Desetu kušnju vidi ova knjiga u Abrahamovoj kupnji grobnoga mjesta; *Knjiga Jubileja* 17,17s. Navedeno prema Ch. ROSE, *Die Wolke der Zeugen*, 204.

U Heb 11,8 na čelnome mjestu nalazi se vjera (πίστει)²⁶ čime se želi istaknuti kako je Abraham upravo putem vjere pozvan krenuti na nepoznato mjesto koje je trebao primiti kao baštinu. Iz teksta je prije svega jasno da je Abraham trebao izaći iz svoje zemlje, iz svoga zavičaja i iz očinskog doma, to jest izaći iz sigurnosti i zaštićenosti poznatoga i krenuti u nepoznato. U Heb 11,8 dva je puta uporabljen glagol ἐξέρχομαι²⁷ i jednom glagol ἔρχομαι²⁸. Oba glagola označavaju kretanje u određenome pravcu s određenom namjerom: izlazak iz jednoga mjesta i kretanje u drugo, ali i tu neće biti konačni kraj poduzetom kretanju koje je inicirao sam Bog pozivom Abrahamu da se zapravo pokrene.

Na taj se način zapravo izriče s jedne strane poslušnost kao obilježje vjere, a s druge je ta poslušnost konkretizirana u činu napuštanja već postojećega i kretanja u neizvjesno koje samo toliko postaje izvjesno ukoliko se oslanja na Božju riječ obećanja. Vjera u ovome slučaju nosi rizik napuštanja određene sigurnosti i zaštićenosti vlastite zemlje, vlastitoga zavičaja i vlastitoga očinskoga doma – zapravo svega onoga što je sačinjavalo okvir života – i rizik zaputiti se u potpunom oslanjanju na Božju riječ u posve nepoznato, u tuđinu.

Razmatrajući ovu problematiku već spominjani T. Söding dobro zamjećuje kad tvrdi da je s jedne strane Abrahamova vjera, kao što smo i mi utvrdili, odgovor na Božji poziv i to ne neki spontani nego odgovor u obliku poslušnosti. S druge strane ta vjera označuje i rizik koji ne znači spontano kretanje u neizvjesno nego odvažno korištenje poklonjene slobode koje zahtijeva cijeli život. Iz Abrahamove odluke proizlazi ne samo odana poslušnost nego i velika hrabrost kao povjerenje u Božju riječ koja obećava novu budućnost.²⁹

Ono što je pokazao tekst Heb 11,8, a što je važno uočiti kao obilježje Abrahamove vjere, jest Abrahamovo napuštanje onoga sigurnoga i kretanje u nepoznato, što je izraženo glagolima ἐξέρχομαι i ἔρχομαι. To je od posebne važnosti jer i u kasnijim ulomcima Abrahamova vjera pokazuje jednu dinamičnu kako prostornu tako i vremensku otvorenost prema novome mjestu i prema novoj budućnosti koja se prvenstveno temelji na Božjoj riječi.

2.2. Abrahamova vjera: kao stranac u tuđini (Heb 11,9-10)

Sljedeća dva retka pokazuju nam Abrahama na novome mjestu, u novoj zemlji, ali u biti s istim obilježjem usmjerenosti na Božja obećanja. Motiv tuđine i tuđinca uzet je iz Post 12,10; 15,13;17,8 budući da Abraham u Kanaanu nema

²⁶ Usp. E. GRÄSSER, *An die Hebräer (Hebr 10,19 – 13,25)*, 123.

²⁷ Usp. W. SCHENK, »ἐξέρχομαι exerchomai, herauskommen«, u: *EWNT 2*, 8–11.

²⁸ Usp. T. SCHRAMM, »ἔρχομαι ερχομαι kommen, gehen«, u: *EWNT 2*, 138–143.

²⁹ Usp. T. SÖDING, »Die Antwort des Glaubens ...«, 399.

zemlje i u njoj boravi zapravo kao pridošlica i putnik, kao stranac.³⁰ Zato Heb 11,9-10 i opisuje novonastalu situaciju u kojoj se našao Abraham zajedno s Izakom i Jakovom.

Πίστει παρώκησεν εἰς γῆν τῆς ἐπαγγελίας ὡς ἄλλοτρίαν ἐν σκηναῖς κατοικήσας μετὰ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ τῶν συγκληρονόμων τῆς ἐπαγγελίας τῆς αὐτῆς· ἐξεδέχετο γὰρ τὴν τοὺς θεμελίους ἔχουσαν πόλιν ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ θεός.

»Vjerom se kao pridošlica naseli u obećanoj zemlji kao u tuđini, prebivajući pod šatorima s Izakom i Jakovom, subaštinicima istog obećanja, jer iščekivaše onaj utemeljeni Grad kojemu je graditelj i tvorac Bog.«

I u ovome ulomku kao i u prethodnome (Heb 11,8) na udarnome mjestu je πίστις kao temelj na kojem se zasniva ne samo Abrahamov pokret i napuštanje Ura nego i prihvaćanje novoga mjesta stanovanja (παρώκησεν) koje se označava kao Obećana zemlja – γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Kao i u gornjem slučaju, tako je i ovdje riječ o poslušnosti prema Božjoj riječi koja zapravo znači obećanje, jer pomoću vjere Abraham čuje Božji glas. S jedne strane to novo se označava kao Obećana zemlja a s druge – što zvuči paradoksalno – Abraham u njoj boravi kao πάροικος³¹ što će reći kao tuđinac. Bog mu daje zemlju u kojoj boravi, ali ona ima za njega privremeno značenje, jer je on zajedno sa svojim potomstvom u njoj samo πάροικος – tuđinac. Filon Aleksandrijski rabi upravo ovaj pojam πάροικος da označi kako ljudi doista trebaju biti tuđinci na zemlji budući da očekuju nebesku domovinu.³²

Čak i u jednom starozavjetnom tekstu jasno pokazuje gore navedena tvrdnja kako je Bog gospodar zemlje, a ljudi Izraelci su samo njezini zakupnici. Tako Lev 25,23 kaže:

»Zemlja se ne smije prodati potpuno, jer zemlja pripada meni, dok ste vi samo stranci i gosti kod mene.«

וְהָאָרֶץ לֹא תִמְכַּר לְצַמְחָתָהּ כִּי לִי הָאָרֶץ כִּי יִגְרִים וְחֹשְׁבִים אֲתֶם עִמָּדִי.

³⁰ Problem tuđinca u biblijskim spisima predstavlja zasebnu temu koja može imati dublje teološko značenje. Postojali su i posebni propisi koji su se odnosili na tuđince. U Izl 22,20ss nalazimo zabranu tlačenja tuđinaca, a svećenički pisac u Lev 19 stavlja je u zakon o ljubavi prema bližnjemu. Iskustvo tuđine i tuđinstva nastalo je na temelju Izraelova iskustva da je bio tuđinac i da nije imao domovine te da svojim izabranjem postaje dio Božje baštine i skrbi. Usp. E. BECK, »Tuđinac«, u: *PBL*, Zagreb, 1997., 429.

³¹ K. L. SCHMIDT – M. A. SCHMIDT, »πάροικος«, u: *ThWNT V*, 842–848 i 851–852. U hebrejskom je to pojam גֵר (gēr) koji može također značiti i kao pridošlica. Mojsije se u Izl 2,22 priznaje kao πάροικος, ali se i cijeli narod u tom smislu naziva tuđincem: »Jer sam stranac u tuđoj zemlji«. Budući da je Izrael bio u tuđini tuđinac, narod se opominje da su pred Bogom svi ljudi i narodi samo pridošlice. Komentar na ovo mjesto u Heb 11,9-10 glasi: »Budući da će on (Abraham) biti građanin nebeskoga Grada, onda je on na zemlji pridošlica.«

³² Usp. E. GRÄSSER, *An die Hebräer (Hebr 10,19 – 13,25)*, 125.

Iz teksta je razvidno da je Jahve gospodar zemlje a Izraelci su pred Bogom kao $\text{יְהוָה וְרוּחַ בָּיָם}$.³³

S obzirom na stanje i izričaje u Poslanici Hebrejima »tuđina je dignuta na ontološku razinu: Zemlja obećanja ne nalazi se ovdje na onoj istoj razini na kojoj se nalazi cilj, nebeski Grad«³⁴. Nebeski Grad ima čvrste, zapravo vječne temelje, a sadašnji boravak u tuđini je u šatorima $\text{ἐν σκηναῖς κατοικήσας}$ što zapravo označava određeni tip nomadskog, to jest pokretnoga života.

Već sintaktička konstrukcija uzročne rečenice pokazuje da je u Heb 11,10 riječ o izvjesnom obrazlaganju prethodne tvrdnje. Naime, takav boravak u tuđini u nekakvom stalnome pokretu i očekivanju pokazuje samo da je ono konačno-buduće – a to je nebeski Grad u takvom načinu iščekivanja i oslanjanja na Božje obećanje snažno prisutno već ovdje na zemlji. Naravno da se pod nebeskim Gradom podrazumijeva »nebeski Jeruzalem«³⁵.

Takav stav iščekivanja onoga konačno-budućega izraženo je glagolom ἐκδέχομαι – čekati. »Glagol dodiruje eshatologiju u Heb 11,10 budući da se Abrahamovo očekivanje opisuje unutar nabravanja primjera i odnosi se na apokaliptičku predodžbu nebeskoga Grada.«³⁶ Teološka posljedica takve tvrdnje značila bi da je i sadašnje mjesto prebivanja zapravo samo jedna od postaja prema nebeskom Jeruzalemu koja zacijelo vodi prema konačnom ispunjenju Božjega obećanja. Prema tomu, kao što je u prethodnim redcima Abraham trebao napustiti zavičaj i očinski dom i krenuti u nepoznato kao Obećanu zemlju, tako i sada Abraham treba biti u dinamičnoj otvorenosti prema nebeskom Gradu kao ispunjenju eshatoloških očekivanja. Na taj je način »Poslanica Hebrejima prema svojoj definiciji vjere u 11,1 dala osobito lijepi primjer za umjetničku isprepletenost kategorija apokaliptičke vremenitosti s transcendentalnom prostornošću.«³⁷

³³ Usp. D. KELLERMANN, »*וּגַרְרַם als Fremdling weilen*«, u: *ThWAT I*, 979–991; također R. MARTIN-ACHARD, »*וּגַרְרַם*«, u: *THAT I*, 409–412; ovdje 412: S obzirom na teološko značenje valja istaknuti: »Da se sam Jahve brine za svoje građanin štice u Izraelu. Bog Izraela je takoreći zaštitnik pridošlice i naređuje svome narodu da ga ne samo ne smije tlačiti nego da ga mora čak ljubiti (Lev 19,33 ss; Pnz 10,19).«

³⁴ E. GRÄSSER, *An die Hebräer (Hebr 10,19 – 13,25)*, 126.

³⁵ F. J. SCHIERSE, *Der Brief an die Hebräer*, Düsseldorf, 1968., 112. »Vidimo kako je suvremeno i aktualno u ovoj točki razumijevanje vjere Poslanice Hebrejima budući da Crkva Drugoga vatikanskoga sabora prihvaća žrtvovati svoj konstantinski zahtjev da bude za sve vjekove 'kuća puna slave' kako bi ponovno postala *Božji Šator* među ljudima, šator koji će se uvijek iznova razapinjati na nekome drugome mjestu kamo Bog upravo zove. Naspram toga ostaje pitanje možemo li još uvijek na isti način definirati cilj putovanja vjere kako to čini Poslanica. Prastara slika Božjega grada može tamo gdje se razumije i voli jezik Biblije potvrditi svoje mjesto.«

³⁶ M. E. GLASSWELL, »*ἐκδέχομαι ekdechomai warten, (gesppant) warten*«, u: *EWNT 2*, 988–990.

³⁷ E. GRÄSSER, *An die Hebräer (Hebr 10,19 – 13,25)*, 127–128.

Ono što izaziva posebnu pozornost jest sama oznaka Grada koju susrećemo u tekstu Heb 11,10, a to je: da je on τὸς θεμελίους. S ovom tvrdnjom izriče se više onostranska smještenost nade nego njezina usmjerenost prema budućnosti. Konačno, graditelj – τεχνίτης i tvorac – δημιουργός tog Grada – tvrdi autor Poslanice Hebrejima – jest sam Bog. Pojam τεχνίτης znači graditelj ili možda planer, ali može značiti i oblikovatelj svijeta što se može odnositi i na samoga Boga. Što se tiče drugoga pojma vezana uz Božju djelatnost, on glasi δημιουργός, što zapravo označava tvorca i utemeljitelja svijeta, koji se nalazi u opasnim silama raspadanja.

Međutim, Abraham mora čekati u povjerenju, odanosti i poslušnosti ispunjenje konačnoga obećanja i stizanje na konačno odredište u učvršćen Grad kojega je planirao i sagradio sam Bog. To pak čekanje nije nedjelotvorno lutanje tamo i amo, nego potpuna koncentracija na ono što dolazi. Čovjek se čekanjem uobličuje Kristu. Samo čekanje nije gubljenje vremena nego nalaženje vremena Boga u Kristu kao izričaju čovjekove vjere.³⁸

Ch. Rose s pravom tvrdi: »Poslanica Hebrejima vidi starozavjetna obećanja u jednome novome svjetlu. Ona premješta dobra obećanja u transcendenciju. Tamo su oni predstavljeni kao preegzistentne, od Boga stvorene realnosti. Vjerom očekuje Abraham njihovo očitovanje.«³⁹ Spajanjem futurističko-eschatološkoga i transcendentno-ontološkoga vida pomiče se shvaćanje Poslanice prema Filonu. Zabranjeno je razmišljati u kategorijama prasluka – odslika. Razmišljanje u tim kategorijama koje bi se protezale na cijeli svijet kao u nekim kulturnim kategorijama ne bi bilo dopušteno.⁴⁰ Prema tomu, vjeru shvaćenu u okvirima života u Kanaanu treba shvaćati kao neprestano kretanje ili neprestanu otvorenost za ono konačno-buduće i ono transcendentno-ontološko. Vjera jest spremnost na otvorenost prema budućnosti i prema onostranosti. Moći izdržati taj luk znači zapravo živjeti kao stranac u tuđini ovoga svijeta, ali opet ne biti izgubljen.

2.3. Abrahamova vjera: nastanak života – nemoguće postaje mogućim (Heb 11,11-12)

U ulomku Heb 11,11-12 prikazana je Abrahamova vjera u nastanak života, čak i ondje gdje prirodne zakonitosti isključuju takvu mogućnost. Naime, s jedne strane imamo već ostarjelog Abrahama, a s druge imamo neplodnu ženu Saru koja nema nikakve realne mogućnosti za rađanje novoga života. Upravo u toj paradok-

³⁸ Usp. T. SÖDING, »Die Antwort des Glaubens ...«, 400.

³⁹ Ch. ROSE, *Die Wolke der Zeugen*, 204. Tekst o premještanju dobara obećanja u transcendenciju ima svoju paralelu u apokaliptičkim tekstovima.

⁴⁰ Usp. *isto*, 227.

salnoj nemogućnosti nastupa Božja logika mogućnosti kao stvaralačka snaga Božje riječi s prvih stranica Knjige Postanka (Post 1,1ss).⁴¹

Πίστει καὶ αὐτὴ Σάρρα στείρα δύναμιν εἰς καταβολὴν σπέρματος ἔλαβεν καὶ παρὰ καιρὸν ἡλικίας, ἐπεὶ πιστὸν ἠγήσατο τὸν ἐπαγγειλάμενον.

διὸ καὶ ἀφ' ἐνὸς ἐγεννήθησαν, καὶ ταῦτα νεκρωμένου, καθὼς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ τῷ πλήθει καὶ ὡς ἡ ἄμμος ἢ παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης ἢ ἀναρίθμητος.

»Vjerom i Sara unatoč svojoj dobi zadobi moć da začne jer vjernim smatraše onoga koji joj dade obećanje. Zato od jednoga, i to obamrla, nastaje mnoštvo poput zvijezda na nebu i pijeska nabrojena na obali morskoj.«

S obzirom na tekst postoji jedna tekstualno-kritička poteškoća u prevođenju i interpretiranju sintagme αὐτὴ Σάρρα στείρα.⁴² Poteškoća se sastoji u određivanju subjekta u Heb 11,11. Je li subjekt u Heb 11,11 Abraham, što bi se iz konteksta samo po sebi nametalo, ili pak Sara kako, čini se, sam tekst sugerira. Unatoč brojnim pokušajima da se poteškoća otkloni čini se najprimjerenijim rješenjem uzeti kao subjekt Abrahama, a ne Saru.⁴³ Naime, u prethodnim redcima govori se o Abrahamovoj vjeri, ali se i u kasnijim redcima govori o njemu. Stoga bi bilo logično zaključiti da je i u ovome slučaju riječ prvenstveno o Abrahamu, dakako ne isključujući ni Sarinu ulogu u tomu.

Tekst, koji se temelji na Post 18,6-11; 21,1-3, želi zapravo izreći poruku da unatoč visokoj Abrahamovoj starosti i unatoč Sarinoj neplodnosti vjerom u Božje obećanje Abraham dobiva reproduktivnu snagu, a Sara postaje opet plodnom, jer je Bog kao ἐπαγγειλάμενος – kao onaj koji obećaje, bio doista vjeran – πιστός.⁴⁴ I ovdje je posrijedi obećanje onoga koji je vjeran i ostaje vjeran. Ono što ostaje kao trajna poruka jest da i Abraham treba ostati ustrajno vjeran Božjem obećanju.⁴⁵ Božji predikat πιστός odgovara Abrahamovoj πίστις.

⁴¹ Usp. dobar komentar prvih poglavlja Knjige Postanka: C. WESTERMANN, *Genesis 1 – 11*, Neukirchen – Vluyn, 1983.

⁴² Usp. E. GRÄSSER, *An die Hebräer (Hebr 10,19 – 13,25)*, 131–132; također Ch. ROSE, *Die Wolke der Zeugen*, 228; T. SÖDING, »Die Antwort des Glaubens ...« 401. Drukčije mišljenje zastupaju A. STROBEL, *Der Brief an die Hebräer*, 215–216; R. ANDERSON, *Types in Hebrews*, Albany, 1997., 51–53; F. F. BRUCE, *Commentary on the Epistle to the Hebrews*, London, 1971.

⁴³ Vidi o tomu više kod E. GRÄSSER, *An die Hebräer (Hebr 10,19 – 13,25)*, 131–133 kao i kod Ch. ROSE, *Die Wolke der Zeugen*, 229–233. Kod A. STROBEL, *Der Brief an die Hebräer*, 215–216, subjekt je Sara, a također i u hrvatskome prijevodu.

⁴⁴ Usp. R. BULTMANN, »πιστεύω«, u: *ThWNT VI*, 174–230.

⁴⁵ Knjiga Jubileja 17,17 i 19,8 označava Abrahama u deset različitih kušnji kao strpljiva vjernika. Osmu kušnja bila je Sarina neplodnost. Na taj način se može već u predkršćansko vrijeme pokazati kako je Abrahamova vjera vezana uz Sarinu neplodnost. Navedeno prema Ch. ROSE, *Die Wolke der Zeugen*, 232–233.

Za Heb 11,12 možemo reći da predstavlja ostvarenje nade, jer je u tom reduku sadržano obećanje sina i brojnoga potomstva. Kad se uskladi Abrahamova πίστις i Božja vjernost – πιστός, onda možemo govoriti o tako brojnome potomstvu koje praktički nastaje iz nemogućega: od staroga Abrahama i neplodne Sare. Zapravo bismo mogli reći: od neplodnoga rodit će se život koji će se potom silno razmnožiti.

Iz ova dva retka Heb 11,11-12 možemo zaključiti da autor Poslanice Hebrejima želi naglasiti kako je Abrahamova vjera imala dimenziju pouzdanja i strpljiva čekanja u utjelovljenje nade Božjega obećanja. T. Söding zaključuje: »U prirodnom području Abrahamova iskustva sve govori protiv toga da će Bog ispuniti svoje obećanje. Ono djeluje nevjerodostojno, gotovo nevjerojatno. Vjerovati u njega pretpostavlja dublje gledanje i pozornije slušanje nego što to čine oni ljudi koji se ograničuju samo na sebe i koji vjeruju samo u ono što mogu shvatiti u svome ozračju. To ih dovodi do toga da ono sveto profaniraju (10,29) a da profano sakraliziraju. Nasuprot tomu vjera je u stanju, zato što se drži Božje riječi, spoznati stvarnost: Iako je za prirodno oko nevidljivo, samo postojanje ima i vrijednost onoga što je Bog odlučio. To je sigurnost vjere; tko vjeruje, nju dobiva ukoliko dopusti da mu je Bog dadne.«⁴⁶

Upravo je u ovome tekstu sadržana takva vjera koja svoju sigurnost traži u onome koji obećava. Na njega se može osloniti jer je doista vjeran. Međutim, ni Abraham ne smije ostati pasivan nego mora pozitivno odgovoriti vjerom kao čvrstim osloncem na Božje obećanje.

2.4. *Abrahamova vjera: život jači od stvarnosti smrti (Heb 11,17-19)*

Abrahamova πίστις dostiže vrhunac u redcima Heb 11,17-19 u kojima je sada Abraham πειραζόμενος (kušan) za razliku od Heb 11,11 gdje autor navodi da je Abraham καλούμενος (pozvan). U ovim je redcima posrijedi veoma težak tekst koji se oslanja na Post 22 i Post 24⁴⁷ gdje je Abraham stavljen na najtežu moguću kušnju: da žrtvuje svoga sina jedinca, Izaka, i gdje Bog obećanja dolazi u sukob s Božjim uništavajućim zahtjevom. Abraham je stavljen na kušnju jer Bog od njega traži ono što mu je upravo bio poklonio, što mu je zapravo bio obećao. »U toj kušnji Abraham vjeruje u Boga protiv Boga.«⁴⁸

Πίστει προσειήνοχεν Ἄβραάμ τὸν Ἰσαὰκ πειραζόμενος καὶ τὸν μονογενῆ προσέφερεν, ὃ τὰς ἐπαγγελίας ἀναδεξάμενος, πρὸς ὃν ἐλαλήθη ὅτι ἐν Ἰσαὰκ

⁴⁶ T. SÖDING, »Die Antwort des Glaubens ...«, 401.

⁴⁷ Usp. C. WESTERMANN, *Genesis 12 – 36*, Neukirchen – Vluyn, 1981., 429–451 i 462–480; K. BERGER, »Abracham II«, u: *TRE* 1, 372–382; B. LUJČIĆ, »Savez kao temeljni odnos Boga s ljudima«, u: *Živa je Riječ Božja. Seminar za voditelje biblijskih skupina*, Zagreb, 2003., 20–39.

⁴⁸ Tako F. J. SCHIERSE, *Der Brief an die Hebräer*, 116.

κληθήσεται σοι σπέρμα, λογισάμενος ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν δυνατὸς ὁ θεός, ὅθεν αὐτὸν καὶ ἐν παραβολῇ ἐκομίσατο.

»Vjerom Abraham, kušan, prikaza Izaka. Jedinca prikazivaše on koji je primio obećanje, kome bi rečeno: Po Izaku će ti se nazivati potomstvo! – uvjeren da Bog može i od mrtvih uskrisiti. Zato ga u predslici i ponovno zadobi.«

Navedeni tekst Heb 11,17-19 ima doista bogatu starozavjetnu, ali isto tako i židovsku tradicijsku pozadinu. Da se Abraham u kušnji pokazao vjernim – πιστός, razvidno je iz Post 15,6. Prema Knjizi Jubileja žrtvovanje sina jedinca Izaka bila je deveta kušnja kroz koju je morao proći Abraham (Jub 17,17).⁴⁹

Αβραὰμ πειραζόμενος – Abraham u kušnji prinosi Bogu Izaka, svoga jedinca, kojega je Bog svečanim obećanjem bio darovao Abrahamu. Kušnja se sastoji u načinu na koji će se Abraham ponijeti prema Božjem daru: hoće li ga pokušati za sebe zadržati ili će u otvorenosti biti spreman taj dar vratiti Bogu. Osim ovoga antropološkoga značenja kušnje moguće je vidjeti i njezino teološko značenje. Abraham je kušan s obzirom na vjeru u Boga obećanja – ὁ θεός ἐπαγγελιάμενος, a s druge strane imamo Abrahama koji je također ἀναδεξάμενος, tj. onaj koji prima obećanja, što je također drugi izraz za vjeru.⁵⁰

Što se tiče glagola προσφέρω⁵¹ – *žrtvovati, prinijeti*, on se u prvom dijelu nalazi u perfektu – Αβραὰμ προσενήνοχεν, a u drugom u imperfektu – Αβραὰμ προσέφερεν. Unatoč različitom interpretiranju glagolskog oblika perfekta, treba ipak upozoriti da je on ovdje uporabljen u svom rezultativnom značenju.⁵²

⁴⁹ Usp. Ch. ROSE, *Die Wolke der Zeugen*, 234–235.

⁵⁰ Usp. B. LUJIĆ, *Isusova otvorena antropologija*, Zagreb, 2005., 257–324; ovdje 263 i 276: »Općenito se može ustvrditi kako je cjelokupni NZ, na izravan ili neizravan način, prožet isticanjem važnosti stava primanja. Izričito iskazivanje neophodnosti potrebe primanja vezano je u novozavjetnoj poruci – kao što je već istaknuto – uz grčki glagol δέχομαι, što u hrvatskom prijevodu znači *primiti* ili *prihvatiti*. Glagol δέχομαι je upotrijebljen u NZ 56 puta. Od toga čak 33 puta u evanđeljima, a u ostalom dijelu novozavjetnih spisa 23 puta. I ta činjenica govori kako je glagol bio važan za Isusovu poruku iznesenu u evanđeljima.« Glagol δέχομαι – *prihvatiti* usko je povezan s tradicionalnim glagolom *vjerovati*. »Dakako, da je teološki ekvivalent za prihvatiti upravo glagol *vjerovati*. Vjerovati da je ljudski život nezasluzeni dar od Boga i od roditelja, vjerovati da je svijet u kojem živimo dar Boga i onih koji su prije nas živjeli i djelovali, vjerovati da su drugi oko nas dar koji nam služi kao mogućnost osmišljavanja vlastitoga života i i izgradnja vlastite osobnosti, vjerovati da je vrijeme dar u kojem živimo i djelujemo – sve to znači prihvaćati Boga kao izvor života i druge ljude kao mogućnost izgradnje vlastite osobe.« Vidi također: W. GRUNDMANN, »δέχομαι«, u: *ThWNT II*, 49–59; G. PETZKE, »δέχομαι dechomai«, u: *EWNT I*, 701–702.

⁵¹ Usp. K. WEIß, »προσφέρω«, u: *ThWNT IX*, 67–70; W. SCHENK, »προσφέρω«, u: *EWNT 3*, 428–430.

⁵² Usp. veliku raspravu o interpretaciji glagolskog oblika perfekta u: E. GRÄSSER, *An die Hebräer (Hebr 10,19 – 13,25)*, 145–146. Još opširnije čak i s teološkim posljedicama: Ch. ROSE, *Die*

Ch. Rose ističe kako »perfekt προσενήνοχεν naglašava stvarnost žrtvenoga događaja«. ⁵³ Na taj način još više dolazi do izražaja sva paradoksalnost izričaja da je Abraham žrtvovao sina jedinca kao istinskoga nositelja obećanja za budućnost. Opravdanost takve interpretacije nalazi svoje opravdanje i iz teksta Heb 11,19 gdje se naglašava da Bog može i mrtve uskrisiti. U tom kontekstu obećanja dara i ponovnoga zahtjeva darovanoga Abraham je stavljen na kušnju da potvrdi svoju vjeru. ⁵⁴

Što se pak imperfekta προσέφερεν tiče, on ističe »posebnost događaja« ⁵⁵. S tim u svezi treba istaknuti i aorist ἐκομίσατο od glagola κομίζω – *primiti*. Aoristom se pak izriče kako je Abraham samo na temelju vjere u Boga koji može uskrisivati mrtve ponovno zadobio Izaka što predstavlja »predsliku« onoga konačnoga, eshatološkoga uskrisenja mrtvih. U Heb 11,19 imamo još jednu sintagmu kojoj je subjekt Abraham. To je sintagma Ἀβραάμ λογιζόμενος ⁵⁶ – što bi se moglo prevesti kao Abraham se oslonio na Boga koji može i mrtve uskrisiti.

Sam pojam δυνατός ⁵⁷ pokazuje kako je Bog doista moćan ne samo u vođenju povijesti i pojedinoga ljudskoga života nego kako on ima moć i od mrtvih uskrisiti. To je najjača spoznaja o Bogu, ali je to istodobno i najveći zahtjev prema vjeri i najveća kušnja koja je zadesila Abrahama. Posrijedi je prihvaćanje Božje

Wolke der Zeugen, 235–239.

⁵³ Ch. ROSE, *Die Wolke der Zeugen*, 238. »Budući da je ulomak napisan s Abrahamova gledišta, može autor nadalje tako govoriti kao da je Izak bio stvarno žrtvovan: Za Abrahama on je već bio prinesen. U svakom slučaju istaknuta je njegova poslušnost vjere koja proizlazi iz njegova znanja vjere i odgovara njegovu povjerenju vjere.« Tako T. SÖDING, »Die Antwort des Glaubens ...«, 402–403.

⁵⁴ Usp. F. LAUB, *Hebräerbrief*, (SKK 14), Stuttgart, 1988., 157–158.

⁵⁵ Usp. Ch. ROSE, *Die Wolke der Zeugen*, 238., 238.

⁵⁶ Usp. H. W. HEILAND, »λογίζομαι«, u: *ThWNT IV*, 287–295; K.-W. BARTSCH, »λογίζομαι«, u: *EWNT 2*, 874–876. U starozavjetnom rječniku moglo bi se govoriti u tom smislu o glagolu אָמַן – osloniti se, vjerovati. Usp. H. WILDBERGER, »אָמַן 'mn fest, sicher«, u: *THAT I*, 177–209; A. JEPSEN, »אָמַן«, u: *ThWAT I*, 313–348. Osim navedenoga glagola koji označava vjerovati, postoji cijeli niz drugih pojmova koji imaju slično značenje: בָּטַח – *pouzdavati se*, הִסָּס – *tražiti/naći utočište, sakriti se*, קָוָה, יָחַל, הִכָּה – *nadati se, željno čekati*. A. WEISER, »πιστεύω II«, u: *ThWNT VI*, 182–197. U opsežnoj i veoma vrijednoj studiji o vjeri sa znanstvenoga simpozija u Rijeci Ivan Šporčić istražuje pojam vjere sa semantičkoga stajališta. Semantičko polje autor dijeli u četiri potpolja. Prvu skupinu čine glagoli čvrstoće, snage i sigurnosti kao אָמַן, בָּטַח, אָמַן, חָזַק. Drugu skupinu čine glagoli spoznaje: רָאָה, חָזַק, שָׁמַע, יָדַע, יָרָא. U treću skupinu autor ubraja glagole traženja: שָׁרַח, יָחַל, חָזַק, קָוָה. Četvrtu skupinu tvorili bi glagoli očekivanja i nadanja: קָוָה, חָזַק, יָחַל. Autor u svom istraživanju dolazi do zaključka da su semantički u SZ povezane vjera i nada, a u nekim slučajevima čak su i ekvivalentni. Usp. I. ŠPORČIĆ, »Pravednik živi od svoje vjere. Rasprava o semantičkom polju vjere u Starom zavjetu«, u: *ISTI (ur.) Stari zavjet vrelo vjere i kulture*, 27–78.

⁵⁷ Usp. W. GRUNDMANN, »δυναμαι«, u: *ThWNT II*, 286–318; G. FRIEDRICH, »δυναμαι«, u: *EWNT I*, 858–860.

riječi kojoj protuslovi nova Božja riječ. U toj paradoksalnosti Božjega obećanja i Božjega zahtjeva stoji Abraham u kušnji vjere. Zahvaljujući vjeri kao nadi protiv svake nade Abraham ponovno zadobiva obećanje ostvareno u sinu kao pred-slici eshatološkoga uskrisenja. Ukoliko je njegova vjera toliko čvrsta da je nosi uvjerenje da Bog može čak i mrtve uskrisiti, onda se takva vjera doista može promatrati kao *πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων* (»uvjerenost u zbiljnosti kojih ne vidimo«). Samo se u tom smislu može govoriti o vjeri kao *ἐπιζομένων ὑπόστασις* (»vjera je već neko imanje onoga čemu se nadamo«). Abrahamova vjera nosi obilježja novoga stvaranja (re-creatio) koje počiva na stvaranju *ex nihilo*. Prikaz vjere u Heb 11,19 odgovara mjestu u 2 Kor 1,9 gdje Pavao ističe: »Ali u sebi prihvatismo i smrtnu osudu da se ne bismo uzdali u same sebe, nego u Boga koji uskrisuje mrtve« (ἐπὶ τῷ θεῷ τῷ ἐγείροντι τοὺς νεκρούς).

Posve je opravdano zaključiti da je takva vjera u ranokršćanskoj misli upućivala na to da se izlaganje Izakova žrtvovanja interpretiralo kao »predslika« Isusova razapinjanja i uskrsnuća, tim više što se ono i vremenski moglo povezati s Pashom. U tom je smislu posve zanimljivo što je stara židovska predaja rođenje, žrtvovanje i smrt Izakovu običavala datirati na 14./15. nisan, kad se računa da je i Isus bio razapet i kad je potom uskrsnuo.⁵⁸

Abrahamova πίστις znači doista vjeru u moć Boga koji može i mrtve uskrisiti a koja se u Novome zavjetu pokazala kao prekretnica u Isusovu događaju, gdje je upravo ona bila razdjelnica jednoga od drugoga svijeta, Isusovih učenika i sljedbenika od onih koji se nisu htjeli odlučiti za takvu vjeru.⁵⁹ Prema tomu, nakon izlaganja Heb 11,17-19 možemo ustvrditi da je Abrahamova vjera doista *πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων* (»uvjerenost u zbiljnosti kojih ne vidimo«) kao što to definira Heb 11,1. Ono što, dakle, preostaje vjernicima jest oslonac na Boga koji je u Isusu Kristu (Heb 12,2). Zato autor Poslanice Hebrejima i poziva vjernike da se oslone na takvoga Boga: »Uprimo pogled u Početnika i Dovršitelja vjere, Isusa, koji umjesto radosti što je stajala pred njim podnese križ, prezrevši sramotu te sjedi zdesna prijestolja Božjega.«

⁵⁸ Usp. A. STROBEL, *Der Brief an die Hebräer*, 219.

⁵⁹ Shvaćanje Abrahamove vjere na ovaj način može naravno izazvati nelagodu kod modernog čovjeka jer ga stavlja u procjep između neljudskoga zahtjeva za ubojstvom nedužnoga i etičke opravdanosti prihvaćanja takvoga zahtjeva. U tom smislu dobro zapaža F. J. SCHIERSE, *Der Brief an die Hebräer*, 117: »Za modernog čovjeka može doista biti da se kušnja vjere traži u konfliktu između autoriteta i moralnog zakona. Ne možemo si predočiti da Bog zahtijeva tako što nemoralno od čovjeka i da prebrz apologetski odgovor kako je Bog gospodar nad životom i smrću, ovdje sasvim ne djeluje. Ustvari posrijedi je djelo, žrtvovanje djece, pred kojim se Bog Staroga zavjeta – nasuprot poganskim bogovima Kanaanejaca – gnuša i strogo ga zabranjuje.«

3. Abraham – uzor istinske vjere

U Heb 11,1 autor je Hebrejima dao kratku definiciju vjere kako je on obrazložio na cijelome nizu svjedoka vjere. Među tim svjedocima vjere svakako najznačajnije mjesto ima Abraham. Vjera kao kriterij svjedoka vjere jest ἐπιζομένων ὑπόστασις – »vjera je već neko imanjanje onoga čemu se nadamo« te istodobno πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων – »uvjerenost u zbiljnosti kojih ne vidimo«. Dvije su sastavnice u toj definiciji bitne: vjera je utjelovljenje nade u ono buduće Božje djelovanje te istodobno uvjerenost u stvarnost koju sada ne vidimo.

Ako se osvrnemo na prvu sastavnicu, onda bi to značilo da se vjera orijentira na transcendentalnu budućnost koja je sada izvan domašaja naših očiju, ali ona predstavlja temelj vjere. Vjera nije prvenstveno čovjekovo djelo koje bi čovjek svojim snagama mogao ostvariti, nego je vjera Božje djelo koje ljudima pokazuje put i daje snagu da njime kroče. Vjera se zapravo temelji na Božjim riječima obećanja koje stavlja pred čovjeka kao izbor slobode, ona je ono što čovjek od Boga očekuje. Prema tomu, vjera u konačnici predstavlja u biti eshatološku stvarnost koju Bog stavlja pred čovjeka i očekuje od njega osobnu odluku. Ona je stoga prvenstveno objektivna stvarnost (ἔλεγχος) koja potom stavlja čovjeka u odnos s tom stvarnošću: »Bitno u određivanju vjere Hebrejima sastoji se u vezivanju uz objektivno, jer samo sadržaj teološkoga naviještanja oblikuje taj pojam vjere.«⁶⁰

Vjera se zapravo očituje kao čvrstina ne iz onoga u sadašnjosti iskusivoga nego kao držanje onoga što je za budućnost predviđeno. Tako u Heb 11,3 nailazimo na govor o stvaranju svjetova Božjom riječju, a vjera služi zapravo kao hermeneutički ključ spoznaje. Dakako da se time ne iznosi neki nauk o stvaranju nego temeljni stav koji se temelji na vjeri. To znači da je u tom retku zapravo rečeno da ono vidljivo ima svoj temelj u onome nevidljivomu. I jedno i drugo proizašli su iz Božjega područja i stoga nema neusklađenosti, jer je i jednome i drugome temelj Božja riječ obećanja.⁶¹

Abrahamova vjera nosi četiri bitne sastavnice. Prva se sastoji u tomu da se ističe poslušnost kao bitno obilježje vjere s jedne strane, a s druge da je ta poslušnost konkretizirana u činu napuštanja već postojećega i predstavlja kretanje u neizvjesno koje postaje izvjesno samo ukoliko se u potpunosti oslanja na Božju riječ obećanja. Vjera u ovome slučaju nosi rizik napuštanja određene životne sigurnosti i zaštićenosti vlastite zemlje, vlastitoga zavičaja i vlastitoga očinskoga doma – kretanje iz svega onoga što je sačinjavalo okvir života – i traži rizik da se u potpunom oslanjanju na Božju riječ zaputi u posve nepoznato, u tuđinu.

⁶⁰ O. MICHEL, *Der Brief an die Hebräer*, Göttingen, 1966., 373.

⁶¹ Usp. G. SCHUNACK, »Exegetische Beobachtungen zum Verständnis des Glaubens im Hebräerbrief. Eine kritische Anfrage«, 228–229.

Drugu sastavnicu Abrahamove vjere, kao i u gornjem slučaju, označuje poslušnost prema Božjoj riječi koja zapravo znači obećanje, jer pomoću vjere Abraham čuje Božji glas. Ovaj dio poslanice shvaća vjeru u okvirima života u Kanaanu kao neprestano kretanje ili neprestanu otvorenost za ono konačno-buduće i ono transcendentno-ontološko. Vjera jest spremnost na otvorenost prema budućnosti i prema onostranosti. Moći izdržati taj luk napetosti znači zapravo živjeti kao stranac u tuđini ovoga svijeta, ali opet ne biti izgubljen.

Treća sastavnica odnosi se na ulomak Heb 11,11-12 iz kojega možemo zaključiti da autor Poslanice Hebrejima želi naglasiti kako je Abrahamova vjera imala dimenziju pouzdanja i strpljiva čekanja u utjelovljenje nade Božjega obećanja. Vjera se ovdje odnosi na područje prirodnoga iskustva koje možemo označiti nemogućim, ali vjera u Boga omogućava da nemoguće postane realno moguće. Upravo je u ovome tekstu sadržana takva vjera koja svoju sigurnost traži zapravo u onome koji obećava. Na njega se može osloniti jer je doista vjeran. Međutim, ni Abraham ne smije ostati pasivan nego mora pozitivno odgovoriti vjerom kao čvrstim osloncem na Božje obećanje.

Četvrta sastavnica Abrahamove vjere iskazuje se u tomu da se od njega traži u doista velikoj kušnji da prinese svoga jedinca Izaka, kojega mu je Bog svečanim obećanjem bio darovao. Kušnja se sastoji zapravo u tomu kako će se Abraham ponijeti prema dobivenom Božjem daru: hoće li ga sebično pokušati zadržati za sebe ili će u otvorenosti vjere biti spreman taj dar vratiti opet Bogu. Osim ovoga antropološkoga značenja kušnje moguće je vidjeti i njezino teološko značenje. Abraham je kušan s obzirom na vjeru u Boga obećanja – ὁ θεός ἐπαγγελάμενος s jedne strane, a s druge imamo Abrahama koji je također ἀναδεξάμενος, tj. onaj koji prima obećanja, što je također drugi izraz za vjeru.

Prema tomu, u područje vjere u Heb 11 ulazi prvenstveno Bog koji obećava, a onda i Abraham koji spremno prihvaća obećanje. Kako to tvrdi G. Schunack, »stari nisu, uzevši točno, niti oni koji vjeruju, niti su u svome vlastitome povijesno uočenom samorazumijevanju svjedoci vjere; oni su 'vjerom' osvjedočeni u Božje svjedočenje«⁶². Dakle, Bog dodiruje čovjeka u njegovom ljudskom postojanju i tu preko svoje riječi uspostavlja most između svijeta nevidljivoga i vidljivoga.

Trebalo bi svakako svratiti pozornost na pojedine sintagme koje se odnose na Abrahamov stav vjere spram Božjega obećanja, ali s druge strane i na obilježja Boga koji otvara put Abrahamovoj vjeri. To je Bog obećanja, Bog koji može i mrtve uskrisiti, to je vjerni Bog, Bog graditelj i obnovitelj. S druge strane imamo Abrahama koji je pozvan, koji je kušan, koji se oslanja, koji prihvaća, koji živi u Obećanoj zemlji kao u tuđini.

⁶² Isto, 209.

ὁ θεός ἐπαγγειλάμενος	Ἄβραάμ καλούμενος
ὁ θεός ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν δυνατὸς	Ἄβραάμ πειραζόμενος
ὁ θεός πιστὸς	Ἄβραάμ λογισάμενος
ὁ θεός τεχνίτης καὶ δημιουργὸς	Ἄβραάμ ἀναδεξάμενος
	Ἄβραάμ εἰς γῆν τῆς ἐπαγγελίας
	ὡς ἄλλοτρίαν

Iz gore navedenoga je razvidno kako Bog otvara put vjere svojim obećanjem, svojom moći kojom može i mrtve uskrisiti, svojim znanjem u izgradnji i obnovi svijeta. Abrahamova je vjera u tomu što je dopustio Bogu da ga osvjedoči u πραγμαμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων.

4. Zaključne misli

Abrahamova vjera u Heb 11,8-19 pokazuje da se Abraham nalazi u »oblaku svjedoka« vjere upravo zato što je prihvatio vjeru kako ju je označio i »definirao« autor Poslanice Hebrejima, a to je vjera kao kriterij svjedoka vjere: ἐπιζομένων ὑπόστασις – »vjera je već neko imanje onoga čemu se nadamo« te istodobno πραγμαμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων – »uvjerenost u zbiljnosti kojih ne vidimo«.

Dvije su sastavnice u toj definiciji bitne: vjera je utjelovljenje nade u ono buduće Božje djelovanje te istodobno uvjerenost u stvarnost koju sada ne vidimo. Upravo u tom okviru shvaćanja vjere možemo shvatiti i ona obilježja Abrahamove vjere koju smo gore izložili. Na temelju te vjere Abraham je pozvan napustiti svoj kraj, svoj dom i krenuti u nepoznato. Na temelju te vjere Abraham je živio u Obećanoj zemlji kao stranac; na temelju te vjere Abraham je protiv svake nade povjеровao u ono nemoguće i nevjerojatno, konačno Abraham je stavljen u najveću kušnju da žrtvuje sina u kojemu mu je dana budućnost, ali isto tako i da vjeruje u Boga koji može uskrisiti mrtve, zapravo da vjeruje u Boga života. Abrahamova je vjera bila istodobno πραγμαμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων u pravom smislu riječi. Zato je Abraham uzor istinske vjere.

Pritom se ne bi smjelo zaboraviti i samoga Boga koji u Heb 11,8-19 ulazi u odnose s Abrahamom i sa svoje strane omogućava da Abraham postane ocem mnogih pokoljenja. Ostajući na tragu tih spoznaja, T. Söding snažnim izričajima i sažimajući opisuje ono što smo ovdje analizirali: »Ovu vjeru koja se stavlja pod ono očekivano a koje će Bog dokazati eshatološkom stvarnosti, živi Abraham na uzorit način: njegov izlazak iz Ura Kaldejskoga kao i njegov nomadski život u Kanaanu postaju izrazom vjere koja zna da sve što postoji samo u Bogu postoji i da stoga ništa na zemlji ne može biti zadnja domovina ni najdublji razlog i najviša vrijednost; njegovo rađanje Izaka pokazuje njegovo duboko povjerenje da protiv svake očevidnosti vjeruje u Boga budućnosti, njegovo žrtvovanje Izaka svjedoči

njegovu paradoksalnu sigurnost da će Bog kroz smrt stvoriti život. U toj vjeri Abraham ne postaje svjestan samo svoje životne stvarnosti: vlastitoga poziva na zajedništvo s Bogom, svoga života kao stranca na zemlji, vlastite smrtnosti i vlastite upućenosti na svoga sina Izaka. On također participira u Božjoj snazi: vjera je ono što mu daje ići onim putem koji mu je Bog pokazao; vjera daje Abrahamu da usmjeri svoje očekivanje života prema Vječnome gradu; vjera mu omogućava da dobije snagu da rodi Izaka, vjera mu omogućava da ga ponovno primi iz njegove ruke kao svoje dijete.«⁶³

U tom smislu možemo govoriti o Abrahamu koji je ušao u »oblak svjedoka« vjere i koji je postao primjerom istinskoga vjernika.

Summary

ABRAHAM WITHIN THE »CLOUD OF WITNESSES« OF THE FAITH (Heb 11:8-19)

The article deals with the passage of Heb 11:8-19 which elaborates Abraham as one of the witnesses of faith within a »cloud« of the witnesses of faith. The article is placed in the wider context of the Letter to the Hebrews, its structure, and, above all, its attempt to be of assistance to its contemporaries by offering a better theology (tractatus de fide). The interpretation of the passage is afterwards analyzed in the terms of the definition of faith given in Heb 11:1. In this definition faith is seen as determined by the two existential features: temporal-eschatological (πίστις ἐπιζομένων ὑπόστασις – faith already includes some possession of things we hope for) and a spatial-transcendent dimension (πραγμάτων ἔλεγχος ὃν βλέπομένων – the assurance of the realities that at present remain unseen). The exegesis of the text is attempted only after the analysis of the twofold dimension of faith in its temporal and spatial form had been given and points out four elements of Abraham's faith: Abraham's faith – calling and the journey into the unknown (Heb 11:8), Abraham's faith: like a stranger in a foreign land (Heb 11:9-10), Abraham's faith: the beginning of new life – the impossible becomes possible (Heb 11:11-12), Abraham's faith: life is stronger than the reality of death (Heb 11:17-19). Finally, author speaks about Abraham – the example of authentic faith. In this way, faith becomes life of those realities that are eschatological and belong to the future, but also belongs to God's transcendent realm.

Abraham's faith in Heb 11:8-19 shows Abraham in a »great cloud of witnesses« because he accepted faith as it was designated and »defined« by the author of the Letter to Hebrews: faith as the criterion of the witnesses of faith ἐπιζομένων ὑπόστασις – »faith is already some possession of things we hope for« and at the same time πραγμάτων ἔλεγχος ὃν βλέπομένων – »the assurance of the realities that at present remain unseen«.

Accordingly, two elements in this definition of Abraham's faith are important: faith is the embodiment of hope in God's future activity and, at the same time, the assurance of the

⁶³ T. SÖDING, »Die Antwort des Glaubens...«, 403–404.

realities that at present remain unseen. From within this framework we can understand the features of Abraham's faith laid out above. On the basis of this faith Abraham was called to leave his land and to start his journey into the unknown. On the basis of this faith Abraham lived in the Promised Land as a foreigner; on the basis of this faith Abraham believed the impossible – against all hope, finally Abraham was greatly tempted to sacrifice his son in whom Abraham's future was given, but also to believe in God who can raise the dead, in fact to believe in the God of life. In this way, Abraham's faith was real at the same time πραγμάτων ἔλεγχος ὁ βλεπομένων – in the proper sense of the word. That is why Abraham is the example of authentic faith.

Key words: Abraham, faith, hope, promise, God's word, foreigner, Isaac, sacrifice, beginning of life, resurrection.